

فاطمه مرنیسی

نپردہ نشین
ون خبیدہ جوش پوش

فهرست مطالب

مقدمه ویراستار

..... اشاره	.....
۷ ..... ۱. صدر اسلام و مسئله زن از چشم انداز برخی تفسیرهای متاخر	
۱۱ ..... ۲. زن از چشم انداز فقه مذاهب شیعی	
۲۰ ..... ۳۰ فقه شیعی و سنت؛ تشابه آموزه‌ها به رغم اختلاف منابع	
۲۰ ..... ۴۰ مسئله زن؛ مهم‌ترین عامل جدایی فقه شیعی و سنت	
۲۴ ..... ۵۰ زن در فقه مذاهب شیعی؛ زیدیه و اسماعیلیه در برابر امامیه	
۲۸ ..... ۶۰ ۳. ازدواج موقت در اسلام	
۳۴ ..... ۷۰ ۳۴ چشم انداز کلی	
۳۵ ..... ۷۵ «متعه» در چشم انداز امامیان و اهل سنت	
۳۹ ..... ۸۰ نسخ متعه از نظر امامیه و اهل سنت	
۴۵ ..... ۸۵ متعه؛ اراده زن و گستره آن	
..... پیشگفتار نویسنده بر چاپ انگلیسی کتاب	۵۱
..... مقدمه نویسنده	۵۵
..... یادداشت‌ها	۶۵

بخش اول متون مذهبی به مثابه حربه سیاسی

۶۹ ..... ۱. مسلمان و زمان	
۸۰ ..... ۲. یادداشت‌ها	
۸۱ ..... ۲. پیامبر و حدیث	

۶ زنان پردهنشین و نخبگان جوشنپوش

۱۹	رحلت پیامبر (ص)
۴۴	مناقشات سیاسی
۱۰۰	پیدایش حدیث
۱۰۷	یادداشت‌ها
۱۱۰	۳. سُتّ بی‌اعتمادی به زن (۱)
۱۲۴	یادداشت‌ها
۱۲۷	۴. سُتّ بی‌اعتمادی به زن (۲)
۱۴۷	یادداشت‌ها

بخش دوم

مدینه در انقلاب: سه سال سرنوشت‌ساز

۱۵۳	۵. حجاب
۱۷۱	یادداشت‌ها
۱۷۳	۶. پیامبر و محیط اجتماعی
۱۸۶	یادداشت‌ها
۱۸۸	۷. پیامبر و زنان
۱۸۸	همسران پیامبر(ص): سال‌های خوشبختی
۱۹۹	زنان و سفیهان
۲۰۳	زنان و غنائم جنگی
۲۱۶	یادداشت‌ها
۲۲۰	۸. عمر و مردان مدینه
۲۲۴	مناظره درباره روابط جنسی
۲۲۷	بردگی
۲۲۲	خشونت علیه زنان
۲۴۰	یادداشت‌ها
۲۴۳	۹. پیامبر، رهبری نظامی
۲۶۲	یادداشت‌ها
۲۶۵	۱۰. حجاب در مدینه نازل می‌شود
۲۷۴	یادداشت‌ها
۲۷۷	نتیجه‌گیری
۲۸۵	یادداشت‌ها
۲۸۷	پیوست ۱. منابع
۲۹۳	پیوست ۲. گاهشمار

مقدمه ویراستار

اشاره

زنان پرده‌نشین و نخبگان جوشن‌پوش حمامه‌ای پرشور از زندگانی پیامبری بزرگ است؛ حمامه‌ای از دغدغه‌ها و کشاکش‌ها، رنج‌ها و شادی‌ها، ناکامی‌ها و پیروزی‌ها، و لحظه‌های پرثمر تلاش انسانی که برای ساختن جهانی متفاوت کوشید؛ جهانی که در آن، گسترهٔ برابری و محبت و مهر تا بی‌کرانه‌ها گستردۀ باشد، و آزادی و شان و منزلت انسانی تا جایگاه واقعی آش فراز آورده شود؛ جایگاهی که ارزش‌های انسانی را نه در جنسیّت آنها، بلکه در پارسایی و تقوایشان باز می‌جوید؛ و نه در حیطۀ داوری‌های انسانی، که در پیشگاه خداوندی بازمی‌بیندشان.

البته، این همه سخن مؤلف کتاب نیست. او از چگونگی استقرار اسلام در نخستین شهری که رسول خدا را به گرمی پذیرا شد نیز گزارشی لحظه به لحظه می‌دهد و می‌کوشد آن لحظات باشکوهی را که برای تحقق آزادی و برابری صرف شد به تمامی به تصویر کشد، و برنماید که پیامبر اسلام برای احراق حقوق انسانی «زن»، چگونه با تحملی فرا انسانی کوشید و به زندگانی خویش به ترسیم کرانه‌های آن جهان مطلوبی همت گماشت که زن و مرد را از چشم‌انداز واحدی می‌نگرد؛ جهانی که زنان در آن سهم ویژسته خویش را دارند و با مشارکت فعال در مسائل سیاسی و اجتماعی، خود به تعیین سرنوشت خویش به عنوان یک انسان همت می‌گمارند.

نویسنده این کتاب که با روش‌های جدید تحلیل‌های تاریخی به خوبی

۸ زنان پرده‌نشین و نخبگان جوشن پوش آشناست، در تاریخ و سنت اسلامی، دیدی ژرف‌نگر و تیزبین دارد. او اکنون در دانشگاه ریاض مراکش تدریس می‌کند و در زمینه مسائل زنان و اسلام، کتاب‌های دیگرش مانند ملکه‌های از یاد رفته اسلام، در آن سوی حجاب، اسلام و دموکراسی و روایای ناخوانده را می‌توان نام برد. مرنسی در کتاب پیش‌رو، با بهره‌گیری از منابع غربی و اسلامی - البته از چشم‌انداز اهل سنت -، از سویی کوشش‌های شماری از همسران رسول خدا و زنان مسلمان برای دستیازی به حقوق خویش را ترسیم می‌کند تانگاه و تفسیر مردانه و نخبه گرایانه تاریخ صدر اسلام را به چالش کشد، و از سوی دیگر از تحریف‌ها و سوءاستفاده‌هایی سخن می‌گوید که در حیطه مذهب از حدیث و سیره شده تا آنها را هم‌چون ابزاری مؤثر برای تضعیف جایگاه واقعی زن در جامعه به کار گیرند؛ تحریف‌هایی که ناشناختگی بخش مهمی از پیام و نگاه محمد(ص) در این زمینه را فرجام داده است؛ و به فراموشی سپردن حافظه تاریخی مسلمین را نیز هم؛ حافظه‌ای که از شک و بازنگری در خویشتن، ناتوان شده است.

بی‌گمان، ترجمة چنین کتابی در فضایی که هنوز بسیاری از زنان ما از محرومیت‌هایی دیرآشنا رنج می‌برند، کاری بایسته و شایسته است. اما این به معنای پذیرفتن یکسره نگاه مؤلف نیست، و نباید باشد؛ به ویژه که حساسیت‌های نویسنده در مواردی از شرایط فرهنگی زادگاهش، مراکش، برآمده، و افزون بر این، سخن او بیشتر شرایط تاریخی زن عرب را باز می‌تاباند؛ و می‌دانیم که سرنوشت زن در جهان ایرانی و شیعی مسیر دیگری را پیموده است؛ مسیری که در مواردی به طرح حق قضاوت زن از سوی فقهای نامداری چون محمد بن جریر طبری و مقدس اردبیلی راه می‌برد؛ چنان که ارائه بخشی از دیدگاه‌های مطرح در باب حقوق زنان از چشم‌انداز فقه مذاهب شیعی، هدفی بوده که ویراستار فارسی این کتاب در بخش‌های دوم و سوم مقدمه خویش پی می‌جوید؛ هم‌چنان که نخستین بخش این مقدمه به باز نمود برخی از تفسیرهای فمینیستی تاریخ اسلام در دهه‌های اخیر اختصاص یافته است.

در ویرایش متن حاضر، بر رعایت امانت و حفظ سبک و سیاق نویسنده، و تا «حد امکان» بر حفظ نثر مترجم، کوشیده‌ام؛ حتی در یکی دو موردی که مترجم بنا به ملاحظاتی، مطالبی را حذف کرده بود؛ مطالبی که البته، هرگز به ساختار و فحوى کتاب لطمه‌ای نمی‌زند. برای برگردان آیه‌های قرآن از ترجمة آقای خرمشاھی استفاده شده و در مواردی، نقل قول‌های تاریخی از آثاری مانند تاریخ طبری و مروج الذهب مسعودی را از ترجمه‌های فارسی موجود باهیم - آنها

در این نوشت‌ها، ارجاع‌های فارسی چنین آثاری را در [ ] افزوده‌ام.
 گفتنی است که این کتاب در اصل به زبان فرانسه و با عنوان *Le Harem Politique (Le Prophète et les femmes)* فارسی برگردانده شده است، اما در ویرایش آن، افزون بر متن انگلیسی، ترجمه عربی‌اش به *نام المحریم السياسي، النبي والنساء*^۱ (ترجمه عبدالهادی عباس، دارالحصاد للنشر والتوزيع، دمشق، ۱۹۹۱ م) را نیز برابر ش نهاده و در مواردی، نادرستی‌ها و کاستی‌ها را، به ویژه در مورد اسماء خاص و شماره آیات قرآنی، تصحیح کرده‌ام. از دوستان فرهیخته‌ام، خانم فاطمه صادقی برای در اختیار نهادن ترجمه عربی کتاب، و از آقایان مرتضی گریمی‌نیا و محمد منصور هاشمی برای راهنمایی درباره برخی منابع مربوط به نخستین بخش مقدمه سپاسگزارم؛ و از دوست فرزانه و استاد گرامی آم آقای علی بدیعی هم برای یادآوری نکته‌های سودمندانه در نگارش سومین بخش مقدمه (ازدواج مؤقت در اسلام) صمیمانه ممنونم. همچنین اعتماد مدیر محترم نشر نی، جناب آقای همایی را برای سپردن ویرایش این کتاب و نگارش مقدمه سه بخشی آن، ارجگذارم.

اما سخن آخر آنکه دستامد تلاشم در به فرجام رسیدن این کتاب را تقدیم می‌کنم به افسانه قشنگ زندگیم که زلالی چشمانش در صداقت و راستی، مریم عذر را ماند، و به رفتارش آموزگار من است در ریشه در خاک داشتن و سر بر افلاک افراشت.

تهران—فروردين ۱۳۸۰ ش

صدر اسلام و مسئله زن از چشم‌انداز برخی تفسیرهای متاخر

جهان را از یک چشم‌انداز زنانه چگونه می‌توان تفسیر کرد؟ و اصولاً، آیا می‌توان از جهان‌بینی زنانه سخن گفت؟ زنان معنای زندگانی خود را چگونه در می‌یابند و موقعیت انسانی خود را چگونه تجربه می‌کنند و می‌زیند؟

اینها، شماری از صدھا پرسشی‌اند که نظریه‌های فینیستی در صدد تبیین آنها هستند؛ تبیین‌هایی که می‌کوشند زنان را در درک خودانگیخته واقعیت‌های زندگی شان یاری دهند و از این راه به دگرگون کردن جهانی راه ببرند که در فرودست انگاری زن، تجربه‌ای به وسعت تاریخ دارد؛ تجربه‌ای که از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از دوره‌ای تا دوره دیگر، متفاوت است؛ و گوناگونی نظریه‌های فینیستی نیز، تا اندازه‌ای، برآمده از چگونگی نگریستن در همین تفاوت‌هاست. به سخن دیگر، توافق نداشتن درباره دلایل فرودستی زنان و تشخیص مناسب‌ترین راه برای دستیابی به آزادی «زن»، مهم‌ترین عامل تفکیک نظریه‌های فینیستی از یکدیگر است؛ نظریه‌هایی که اکنون، آنها را در این چهار عنوان صورت‌بندی می‌کنند: نظریه لیبرالی یا اصلاح طلب، نظریه مارکسیستی، نظریه سوسيالیستی و نظریه رادیکال یا انقلابی.^۱

۱. برای آشنایی با این نظریه‌ها در زبان فارسی نک. جورج ریتزر، نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، انتشارات علمی، ۱۳۷۴ ش، صص ۴۰۹-۵۲۶؛ ریک ویلفورد، «فینیسم»، مقدمه‌ای بر ایدئولوژی‌های سیاسی، ترجمه م. قائد، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۵ ش، صص ۳۳۵-۳۸۶؛ پاملات ابوت و کلر والاس، درآمدی بر جامعه‌شناسی نگرش‌های فینیستی، ترجمه مریم خراسانی و حمید احمدی، تهران، انتشارات دنیای مادر، ۱۳۷۶ ش، صص ۲۲۵-۲۷۱.

از این نظریه‌ها، نظریه فینیستی رادیکال دیدگاه تاریخنگرانه‌تری دارد. در واقع، تلاش‌های رادیکال برای پرده برداشتن از سلطه مردان بر زنان و کوشش آنها برای از بین فینیست‌های رادیکال آن شیوه‌هایی راه برده که به لحاظ تاریخی و در جوامع متفاوت، بردن این سلطه، به آشکار کردن آن شیوه‌هایی راه برده که از دغدغه‌های زنان و تاریخ و میراث فرهنگی شان را کم ارج می‌نمایاند. این مسئله، صرفاً از دغدغه‌های فینیست‌های رادیکال در فهم فرودستی زنان و باستگی آزادی آنها بر نیامده، بلکه دستامد نگره‌ای ترکیبی است که با بهره‌گیری از دستاوردهای فینیستی، زن رانه یک مقوله ثابت یا مفروض، بلکه موجودیتی سیال و وابسته به شرایط و عوامل چندی می‌داند و بر آن است که هویت زنانه، هر چند که از طریق رشته عواملی تأثیرگذار بر یکدیگر، ایجاد و تثبیت می‌شود،^۱ اما جمله اینها را در پس زمینه و بستر تاریخی حضور و ظهورشان می‌باید مورد بازنگری و تحلیل قرار داد؛ چرا که در این صورت، نه تنها از جنسیت زیست‌شناختی به عنوان مهم‌ترین عامل تمايز زن و مرد سخن خواهیم گفت، بلکه با دریافتی جدید از شیوه‌های رایج در جوامع مختلف برای ایجاد نقش‌های مذکور و مؤنث، مفاهیم فرهنگی نقش‌های تعریف شده در مناسبت با زن و مرد را به چالش خواهیم کشید تا از راه تأکید بر این تفاوت‌های القاء شده فرهنگی و با تمرکز بر فرایند برجسته‌سازی و استمرار و باز تولیدشان، بر هویت متنج از جنس زن، نگاهی دوباره بی‌فکریم.

حریان‌های فینیستی جهان عرب در دو دهه اخیر هم، عموماً با چنین گرایشی در هویت تاریخی زن مسلمان بازنگریسته و از سرنوشت زن در جهان اسلام سخن گفته‌اند؛ هم‌چنان که زنان پرده‌نشین و نخبگان جوشنپوش در چنین فضایی تألیف شده و هدف نگارنده‌اش پرده برداشتن از فرایند تسلط مردان مسلمان بر زنان خویش است؛ فرایندی که به نظرِ مرنیسی، سرچشمه‌هایش را در مدینه می‌باید جُست؛ در نخستین شهر اسلامی؛ شهر پذیرای رسول اسلام و پیروانش که از همان آغاز عرصه ستیزی فرهنگی نیز بود؛ ستیز مهاجران و انصار؛ و ستیز رسول اسلام — با همه تلاش برای تحقق آزادی و حقوق زنان — با زن ستیزان مکی و مدنی؛ زن ستیزانی مؤمن و منافق که به رغم اختلاف ایمانی، در یک نکته توافق داشتند؛ در تلاش برای تثبیت و تقویت قدرت مردانه در زیست‌جهان اسلامی و در حوزه‌های عام و خاص زندگی؛ در روابط شخصی مانند پرورش کودکان، خانه‌داری، ازدواج و...، و در رفتارهای جنسی، از جمله تجاوز، فحشا، مزاحمت جنسی و.... چنان که در فرجام، این تلاش‌ها به انکار فرهنگ و دانش و توان زنان در سنت مردانه‌یشی اسلامی انجامید؛ سنتی که با عدول از پیام

۱. عواملی مانند سن، قومیت، طبقه، نژاد، فرهنگ، جنسیت، تجربه و....